

УДК 339.977

Волкова Ю.Г.*

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ СВІТОВОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

В статті розглянуті деякі особливості структурних зрушень, які відбуваються на світовому фінансовому ринку, зокрема в його банківській складовій. Визначені основні напрями посткризової діяльності провідних банків світу та їх роль в розвитку економіки країн, що розвиваються та країн з транзитивною економікою. Крім того зазначені кардинально нові вектори розвитку банківської системи.

Ключові слова: світовий фінансовий ринок, банківська система, структурні зміни, фінансове поглинання, державне регулювання.

В статье рассмотрены некоторые особенности структурных сдвигов, происходящих на мировом финансовом рынке, в частности в его банковской составляющей. Определены основные направления посткризисной деятельности ведущих банков мира и их роль в развитии экономики развивающихся стран и стран с транзитивной экономикой. Кроме того указаны кардинально новые векторы развития банковской системы.

Ключевые слова: мировой финансовый рынок, банковская система, структурные изменения, финансовое поглощение, государственное регулирование.

The article discusses some features of the structural changes occurring in global financial markets, in particular in its banking component. The main directions of the post-crisis activities of the leading banks in the world and their role in the economic development of developing countries and countries with transitive economy. Besides these radically new vectors of development of the banking system.

Keywords: global financial market, banking system, structural changes, financial acquisitions, government regulation.

Постановка проблеми. Питання структурних змін банківського сектору перебувають у центрі уваги як банківського співтовариства, так і органів банківського контролю до сить тривалий період і не втрачають своєї актуальності на сучасному етапі розвитку світової банківської системи. Цьому посприяло декілька факторів, зокрема світова фінансова криза, поява на міжнародній арені нових економічних гравців, тощо.

Основні дослідження з теми. Багато дослідників розглядали питання про тенденції розвитку банківського сектору в своїх роботах. Так, більшість дослідників відзначає інтенсивність консолідаційних процесів у розвитку сфери фінансового посередництва. Це виражається у злиттях і поглинаннях банківських організацій, які відбуваються під дією

* аспірантка кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: проф. Сідоров В.І.

посилення конкурентної боротьби на ринках фінансових послуг. Проблеми сучасної архітектури та структурних змін в банківському розкрито у працях таких західних учених, як Дж.Сорос, Дж.Стігліц, російських вчених Л.Абалкіна, А.Анікіна, А.Борковського, В.Казакевича, Л.Красавіної, Д.Михайлова, Ю.Осипова, Г.Солюса, В.Шенаєва, Ю.Шишкова та інших. Серед вітчизняних учених-дослідників проблем розвитку світового фінансового середовища слід назвати роботи О.Барановського, А.Даниленка, Л.Кістерського, Д.Лук'яненка, З.Луцишин, О.Мозгового, Т.Мусієць, В.Новицького, Ю.Пахомова, О.Плотнікова, О.Рогача, Є.Савел'єва, О.Сохацької, С. Циганова, А.Філіпенка, В.Хорошковського

Виклад основного матеріалу. Фінансова система ринкової економіки на початку XXI ст. досягла надзвичайно високого рівня свого розвитку, як в національному, так і в світовому масштабах. Про це свідчать:

- високий ступінь концентрації фінансових ресурсів як на макроекономічному рівні (бюджетні системи країн з розвинутою ринковою економікою і міжнародних фінансових організацій), так і на мікроекономічному рівні (фінанси найбільших корпорацій і банків);
- високий ступінь мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій, які знаменують перехід всієї економічної системи, в тому числі фінансової, до нової, постіндустріальної стадії свого розвитку;
- різноманіття фінансових інструментів макро і мікроекономічної фінансової політики і високий ступінь їх динамізму;
- яскраво виражені тенденції до глобалізації світової фінансової системи на базі її монополярності і спроби, що перешкоджали їм перехід до багатополлярності на основі міждержавної економічної інтеграції, включаючи її фінансову і валютну складову і т.п.

До середини 2010 року стало формуватися виражені признаки оживлення ділової активності в світовій економіці. На фоні від'ємних темпів росту ВВП в більшості промислово розвинутих країн та країн, що розвиваються в 2009 році, цей показник виходить в зону позитивних значень в 2010 р. При цьому в більшості випадків прогнози міжнародних фінансових організацій переглядаються в бік підвищення. Однак відновлення світової та української економіки в цілому не можна назвати стабільним. Незважаючи на низку позитивних тенденцій, перспективи виходу на траєкторію збалансованого та стабільного зростання не можуть бути названі до кінця визначеними. Більшість розвинутих країн та країн, що розвиваються будуть змушені вирішувати задачі повертання до збалансованих бюджетів: чи за рахунок збільшення податкового навантаження, чи за рахунок скорочення державних видатків, що буде відбиватися на темпах економічного росту.

На сьогоднішній день світова банківська система намагається вирватися з чергового циклу фінансової кризи, який руйнує її цілісність і налагодженість. При цьому страждають не тільки самі банківські структури, фінансові установи, але і їхні клієнти, споживачі. Хоча індустріально розвинені країни почали показувати позитивну динаміку, країни, що розвиваються стають новим двигуном зростання світової економіки і тяговим зусиллям для країн з розвинутою економікою. Таким є аналіз економістів МВФ та Світового Банку. За словами авторів книги «The Day After Tomorrow» майже половина зростання світової економіки в даний час йде з країн, що розвиваються та передбачається, що їх економічний розмір перевищить докризовий рівень країн G8 в 2015 році [1].

Значне зростання концентрації - відмітна риса розвитку міжнародної банківської системи. Сьогодні в економіці домінує незначна кількість груп великих транснаціональних банків, операції яких охоплюють більшість країн. Відбуваються певні зміни в національних законодавствах, пов'язані з лібералізацією національної банківської діяльності [2].

Інтеграція фінансових ринків, яка зараз розгортається в світі, об'єктивно пов'язана з процесами, що відбуваються на національних та міжнародних ринках. Серед них слід ви-

ділити: постійне збільшення учасників ринку (інвестиційних, страхових компаній, банків, пенсійних фондів тощо); створення законодавства, що сприяє проникненню учасників ринку на фінансові ринки різних рівнів; концентрацію учасників ринку в світових фінансових центрах (Лондон, Нью-Йорк, Токіо та інших); розвиток новітніх банківських технологій.

Структурні зміни в банківському секторі ряду країн ЄС насамперед виражаються у розбудові банківської структури: сучасна, трансформована банківська структура є наслідком нової структури попиту, глобалізації та розвитку інформаційних технологій. У стратегії банків дедалі більшу роль зіграє диверсифікація. У майбутньому пріоритетною стане концентрація на головних угодах. Найбільші банки світу сьогодні - це універсальні банки і подібні до них. Великі банки Європи, які є переважно універсальними, мають кращий рейтинг, ніж аналогічні банки Північної Америки і Японії.

Банківське кредитування в найбільш розвинених країнах світу сильно постраждало від фінансової кризи. Внутрішнє кредитування банками залишалося на колишньому рівні або навіть знизилася протягом 2009 року, досягнувши найнижчого рівня в четвертому кварталі. У той же час, банки місцевого кредитування в місцевій валюті іноземній юрисдикції були стійкими, особливо на ринках, що розвиваються.

Крах ринків секюритизації активів проілюстрував крихкість балансу між ринковою і банківською основою посередництва.

Серед нових типів постачальників фінансових і банківських послуг слід відзначити в першу чергу появу так званих «віртуальних» підприємств, які здійснюють постачання послуг і обслуговування клієнтів виключно через Інтернет і не мають фізичних відділень і філій. До них відносяться: Інтернет-банки, компанії, що займаються позичковою діяльністю (Інтернет-кредитори) та електронні брокери (Інтернет-брокери).

Диверсифікація спектру фінансово-банківських послуг і підвищення ступеня універсалізації діяльності на фінансово-банківському ринку, що «визначає еволюцію організаційних форм фінансових інститутів: від «фінансової лавки» до «фінансового супермаркету» на основі об'єднань таких напрямів, як банківська справа, страхування, операції з нерухомістю, цінними паперами, консультаційні послуги тощо», визначає тенденцію сьогодення [4].

Важливе значення має діяльність державних банків в країнах ЄС. Так, у Великобританії існують проекти створення нових державних банків, які будуть працювати на базі поштових відділень і здійснюватимуть послуги малозабезпеченим верствам населення та сільським жителям. У таких країнах, як Німеччина, Польща, цю роль виконують кредитні спілки та кооперативні банки. Для дрібних вкладників розміщення заощаджень в державних банках менш ризиковане, ніж у приватних. На державні банки меншою мірою впливає економічний цикл. Як показує досвід Чехії та Угорщини, попередня націоналізація може бути найшвидшим шляхом до наступної продажу проблемних банків іноземним власникам. Взагалі державні банки є і, напевно, будуть надалі невід'ємною частиною банківських систем більшості країн. Головне, щоб контрольні і державні органи не робили для них ніяких виключень і не надавали ніяких пільг.

Скорочується кількість національних банківських установ у країнах, яка компенсується зростанням числа підрозділів іноземних банків.

У середньому по країнах, які розвиваються, частка банківських активів, що належать іноземним банкам виросла з 22 % у 1996 році до 39 % у 2005 р. У той же час, іноземні претензії банку на країни, що розвиваються, які разом з кредитами, виданих філіями іноземних банків і дочірні компанії включають транскордонні кредити, зросла з 10 % ВВП у

1996 році до 26 % у 2008 році [2]. Як відзначають експерти Світового Банку, існують значні наслідки участі іноземного банку в країнах, що розвиваються. Прихильники цього процесу стверджують, що іноземні банки можуть принести такі необхідні країні капітал, а також технічні навички разом з інноваційною продукцією в країни, що розвиваються. Крім того, вони виділяють потенційні вигоди в плані підвищення конкуренції та покращення ефективності банківського сектору. З іншого боку, критики іноземних банків стверджують, що знаходження іноземних банків може дестабілізувати місцевий банківський сектор через низку причин. По-перше, іноземні банки можуть імпортувати економічні потрясіння зі своїх країн. По-друге, жорстка конкуренція з іноземними банками може загрожувати виживанню місцевих банків. Нарешті, іноземні банки можуть призвести до обмежування доступу до фінансування для більшості вітчизняних фірм і споживачів, якщо вони лише сконцентруватись на верхньому і обраному сегменті ринку.

Існує два шляхи протистояння процесу поглинання іноземними банками національних: по-перше, це створення сильної національної банківської групи через злиття великих банків країни, по-друге, це пошук національними банками зарубіжних ділових партнерів з числа фінансових установ, які мають достатньо міцні позиції на своїх внутрішніх ринках фінансових послуг. Важливий процес, який відбувається сьогодні у банківському секторі світової фінансової системи, - це злиття банків.

Під впливом останніх змін в світовій банківській системі, світова банківська спільнота розпочала реформування у формі прийняття зводу нових правил регулювання структури активів банків, який вже отримав назву «Базель-3». Найважливіше нововведення стосується збільшення мінімального розміру ліквідного резерву власного капіталу банку або так званого коефіцієнта основного капіталу першого рівня. Він являє собою співвідношення суми, складеної з ціни акцій банку та нерозподіленого прибутку, до сукупних ризикованих активів банку. На сьогоднішній день цей коефіцієнт встановлений на рівні 2%. Зараз на затвердження Базельського комітету винесені декілька пропозицій, включаючи підвищення даного коефіцієнта від 4 до 7%. Це покликано збільшити стійкість банків та їх здатність протистояти новим фінансовим потрясінням.

Зміни коефіцієнта основного капіталу першого рівня має прямі і значні наслідки для всіх банків світу. У разі його очікуваного підвищення, банки будуть змушені залучити в найближчі кілька років додаткові і великі ліквідні кошти для поповнення свого капіталу, в першу чергу, за рахунок нових емісій акцій.

Однак все більш очевидно, що відновлення світової економіки буде повільним, так званим циклічним відновленням. Якщо проаналізувати графік змін світового ВВП, то спочатку нинішня криза характеризується його вельми різким і швидким спадом, а потім повільним і дуже плавним відновленням.

На жаль, є цілий ряд факторів, що впливають на зниження темпів відновлення світової економіки. Короткостроковий фактор - безробіття. У Світовому банку вважають, що в 2010 році вона буде як і раніше високою у всіх розвинених країнах світу. Високий рівень безробіття буде надавати негативний вплив на можливе зростання реальних доходів населення, на купівельну спроможність населення і споживання. До кінця 2010 року ми очікуємо певного зниження рівня безробіття, однак на сьогодні це все ще велика проблема.

Середньострокова проблема пов'язана з рівнем споживання у світі. У споживача, і особливо американського, за час кризи значно зросли заборгованості. Крім того, в США та інших розвинених країнах домогосподарства понесли великі втрати в результаті кризи: знизився рівень їхнього добробуту і заощаджень. Як відомо, в цих країнах домогосподарства через інвестиційні фонди є одними з основних інвесторів на ринку капіталу. Але

якщо добробут домогосподарств підірвано, то вони перестають інвестувати у фонди, а фонди, у свою чергу, припиняють інвестувати в економіку.

Всі ці чинники - безробіття, зниження доходів населення, звуження ринку капіталу і заборгованість споживачів - будуть обмежувати відновлення як американської, так і світової економіки в цілому.

До цього слід додати необхідність проведення посткризової перебудови багатьох провідних галузей економіки, включаючи, наприклад, автомобільну промисловість. Початок кожного такого процесу крім значних витрат передбачає зниження обсягів випуску продукції і рентабельності в кожній з модернізованих галузей. У сукупності це також обмежить темпи зростання глобальної економіки.

За словами російського економіста А. Єгорова, в найближчі роки можна очікувати істотних змін у функціонуванні світової банківської системи. По-перше, існує значний потенціал зростання пасивів світової банківської системи за рахунок скорочення ринкової ніші «тіньової банківської системи». По-друге, посилення банківського регулювання (включаючи можливе повернення до тієї або іншої форми закону Гласа-Стігала в США) і розвиток ризик-менеджменту в банках створюють передумови для підвищення спеціалізації окремих банків і, відповідно, поглиблення сегментації світової банківської системи. Нарешті, відмінності у фінансовому стані окремих банків, які ускладнюються неоднорідністю розподілу фінансової підтримки банків, створюють передумови для нової хвилі злиттів і поглинань (у тому числі міжнародних) в банківському секторі.

Висновки. Якщо наведені оцінки виправдаються, світова банківська система в цілому вийде з кризи оновленою, більш ефективною і менш вразливою до зовнішніх шоків. Яке місце в цій новій банківській системі займуть банки тієї чи іншої країни, багато в чому залежить від виваженості та обґрунтованості рішень національних регулюючих влади та керівництва окремих банків, від послідовності та системності реалізації цих рішень.

Література

1. The Day After Tomorrow: A Handbook on the Future of Economic Policy in the Developing World // Edited by Otaviano Canuto, Marcelo M. Giugale, Paperback; 464 pages; 6x9 Published September 27, 2010 by World Bank.
2. Циганов С.А. Генезис банківських систем у трансформаційних економіках: структурно-функціональний аналіз: Монографія. – К.: Академпрес, 2006. – 412 с.
3. «Товарний монітор. Торговельний баланс. Україна»/ДП «Держзовнішінформ», 2009- [www.ukrdzi.com] Perspectives 2009-2010 pour l'économie mondiale // Lettre de l'OFCE. – P., 2009. – 20 avr. – N 309 – Mode of access: <http://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/lettres/309.pdf>
4. Науменкова С. Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку // Вісник НБУ. – 2000. №1. – С. 36-43